

3.3 Особливості замкових комплексів як основних елементів туристичних маршрутів

Базуючись на результатах аналізу всіх вищезгаданих факторів впливу, в тому числі траєкторій існуючих туристичних маршрутів (табл. 3.4, підпункт 3.1; рис. 3.3а, 3.3б, підпункт 3.2), а також показників рівня розвитку соціально-побутової та туристичної інфраструктури адміністративних районів Івано-Франківської області (табл. 3.2, рис. 3.2а, 3.2б, підпункт 3.1), параметрів ступеня збереженості (рис. 1.3, підпункт 1.2; табл. 3.9.а, 3.9.б (додаток В), табл. 3.13, рис.3.4а, 3.4б, підпункт 3.2), рівня художньої цінності видового розкриття замкових комплексів (рис. 3.6а-3.6б, підпункт 3.2), у пам'яткоохоронні зони досліджуваних замкових комплексів запропоновано включити в зони візуального сприйняття об'єктів даного типу згідно існуючих (пропонованих) туристичних маршрутів.

Таким чином, враховано частини території, що прилягають до траєкторії туристичного маршруту та не входять у межі зони регулювання забудови й охоронюваного ландшафту, проте входять в радіуси зон оптимального та граничного візуального сприйняття. При цьому, передумови функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів враховують розташування об'єктів даного типу в структурі населених пунктів і в природно-ландшафтних умовах, а також розвиток довколишньої туристичної інфраструктури.

Характер локалізації об'єкта дослідження в структурі поселень (у центральній частині, на окраїні, за межами) впливає на специфіку реорганізації комплексів, оскільки кожен із цих прийомів розміщення визначає особливості даного процесу, засоби архітектурно-художньої виразності та оптимальну місткість пристосування замкових комплексів.

Проведена комплексна рейтингова оцінка факторів, що визначають специфіку функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів, дозволяє виявити закономірності взаємозалежності між пристосуванням об'єкта дослідження та створенням і розвитком туристичних кластерів

довкола комплексів. Здійснюване моделювання дозволяє розкрити передумови й обмеження розвитку замкових комплексів, відповідно до траєкторії існуючих чи можливих туристичних маршрутів (згідно транспортної та пішохідної структури поселень) і здійснити моделювання планувальної реорганізації з можливістю вибору раціональних варіантів нового функціонального пристосування для об'єкта дослідження. При цьому, необхідним є досягнення повної відповідності між характером використання замкових комплексів і його потенційними можливостями.

Варто зазначити, що зі зростанням інтенсивності впливу факторів, збільшується значимість такої відповідності, оскільки необґрунтоване функціональне пристосування замкових комплексів і розташування об'єктів обслуговування в протипоказаному для цього середовищі призводить до економічних, соціальних і екологічних втрат.

Таким чином, моделювання реорганізації замкових комплексів дозволяє обґрунтувати всю сукупність заходів, прийомів і практичних рекомендацій, визначити найраціональніший для даного комплексу розподіл території між різними функціями, види, специфіку та взаєморозміщення об'єктів обслуговування й т. д.

У результаті виникає можливість спрогнозувати не тільки функціонально-планувальну реорганізацію, але й специфіку та масштаби пристосування відповідного замкового комплексу.

Таке моделювання забезпечує гармонійний зв'язок на території замкового комплексу з формуванням комунікаційних зв'язків. При цьому, критерії зовнішніх факторів впливу, що включають економічні, законодавчі та демографічні, є головними при формуванні туристичного кластеру.

Результатом моделювання функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів є їх функціональне зонування та формування їх планувальної структури, що включатиме такі *елементи*:

- *точково-вузлові* – об'єкти інфраструктури;
- *лінійні* – траєкторії туристичних маршрутів;

- *площинні (секторні)* – зони видового розкриття замкових комплексів.

Ці елементи поділяються на головні та другорядні, природо-ландшафтні (включають водойми, озеленення, рельєф) та штучні (забудову, дороги, вулиці).

Найважливіше структурне значення мають об'єкти сфери обслуговування та траєкторії туристичних маршрутів, які формують довкола замкових споруд і укріплень опорний каркас і є основними полями тяжіння майбутніх інвестицій. Це пов'язано з основною роллю інфраструктурних об'єктів, які забезпечують розвиток туристичного кластера замкового комплексу. При цьому, кожен із елементів функціонально-планувальної структури (залежно від типу та розміщення) має свій радіус планувально-просторової дії на замковий комплекс.

Моделювання перспективної функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів доцільно здійснювати кількома *етапами*:

- проведення ретроспективного аналізу з виявленням основних тенденцій формування та розвитку замкових комплексів;
- дослідження існуючого стану замкових комплексів (недоліків, проблем, позитивних сторін);
- накопичення інформації, необхідної для реорганізації об'єкта дослідження (комплексний аналіз показників критеріїв, що визначають рівень сприятливості замкових комплексів для здійснення реорганізації);
- оцінка параметрів обмежуючих критеріїв (природних і антропогенних), що визначають пам'яткоохоронне зонування та зони видового розкриття об'єкта дослідження;
- прогноз допустимих заходів нівелювання обмежуючих критеріїв, що обумовлюють пам'яткоохоронні зони та видового розкриття замкових комплексів;
- узагальнення результатів попередніх етапів і формування загальної концепції реорганізації замкових комплексів.

Моделювання функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів забезпечує варіативність даного процесу, але в певних межах, які задані, виявленими в процесі аналізу, факторами впливу.

Таким чином, вирішення завдань щодо реорганізації об'єкта дослідження дозволяє розробити модель функціонально-планувальної структури.

Основним інструментом у процесі моделювання реорганізації замкових комплексів є комплексна рейтингова оцінка основних факторів впливу, що обумовлюють передумови реорганізації. При цьому, початковим етапом є здійснення оцінки окремих природних і антропогенних факторів, а потім – синтезування окремих оцінок.

У подальшому, проведення порівняльного аналізу визначених характеристик об'єкта дослідження, дозволяє створити прогноз функціонального зонування замкових комплексів і визначити можливий профіль і масштаб їх потенційного пристосування для нових функцій.

Важливою складовою, при здійсненні такого прогнозу, є оцінка ландшафтно-кліматичних, історико-культурних і архітектурно-містобудівних характеристик ресурсного потенціалу території розміщення замкових комплексів із виокремленням територій регламентованого (пам'яткоохоронні зони) й альтернативного використання. Зокрема, в межах пам'яткоохоронних зон територій зі спеціальними природними й антропогенними умовами (на берегах річок, складному рельєфі, поблизу транспортної магістралі чи траси туристичного маршруту) профіль та інтенсивність функціонального використання об'єкта дослідження є жорстко регламентованою.

Водночас, поза межами пам'яткоохоронних зон, у залежності від умов ресурсного потенціалу території локалізації замкових комплексів, унаслідок відсутності нормативних обмежень для будь-якого функціонального пристосування об'єкта дослідження, забезпечується багатоваріантність їх використання.

Важливим критерієм відбору перспективних категорій нового функціонального призначення для замкових комплексів також є порівняльна оцінка економічного та демографічного потенціалу адміністративних районів, де розміщений об'єкт дослідження, для розвитку комплексів як центрального ядра туристичного кластера.

Кількісна рейтингова оцінка ресурсного потенціалу для функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів дозволяє прогнозувати можливий масштаб такого процесу з визначенням рівня сприятливості об'єкта дослідження для їх функціонального пристосування.

Наступним етапом є проведення оцінки унікальності планувально-просторової структури об'єкта дослідження, ландшафтних зон території всередині та довкола замкових комплексів і художньої цінності видового розкриття об'єктів даного типу, що в обумовлюють опорний каркас території замкових комплексів при функціональному зонуванні та розміщенні нових номенклатурних елементів.

Оскільки вплив елементів такого опорного каркасу на функціонально-планувальну реорганізацію об'єкта дослідження залежить від їх архітектурно-археологічної збереженості, технічного стану укріплень і споруд, а також пам'яткоохоронного зонування довкола замкових комплексів, необхідним є ранжування функціонального зонування, в залежності від основних видових фронтів, осей і точок у зонах формування візуальних видів на замкові споруди й укріплення.

При цьому, зони видового сприйняття замкових комплексів можуть утворюватись із зовнішніх просторів (відкритих ділянок водних і прибережних територій, «дотичних» і напрямлених на комплекс транспортних шляхів, підвищень рельєфу) – панорами та силуети, а також внутрішніх просторів, які відкривають ракурси вулиць (площ, кварталів, зупинок громадського транспорту, парків, скверів), що завершуються замковими спорудами – фронтальні закриті перспективи.

Проведення відповідного аналізу, дозволяє визначити панорами замкових комплексів, які візуально сприймаються здалеку та зверху, а при огляді з високих точок місцевості (пагорбів, скель, високих берегів річок) – стають особливо багатоплановими та фіксують гармонійне вписування замкових комплексів у структуру поселень і ландшафт.

Разом із тим, з ближчої віддалі та нарівнинних і низьких місцях рельєфу (водного плеса річок, озер; рівнинних плато, підніжжя пагорбів або скель; долин, улоговин, ярів) візуально сприймаються силуети замкових комплексів, утворені спорудами на фоні неба чи пагористого ландшафту, розташованого на задньому плані.

Крім того, варто підкреслити залежність між характером переважаючого освітлення (залежного від орієнтації за сторонами світу) та візуальним сприйняттям споруд замкових комплексів. Так, освітлені сонцем замкові споруди, орієнтовані на південні румби, візуально сприймаються як світлотіньові, пластичні, а орієнтовані на північні румби – як силуетні. Разом із тим, що силуети замкових споруд, орієнтовані на східні румби в вечірній час сприймаються в контражурі

Такий опорний каркас із зонами впливу, сформованими замковими укріпленнями та спорудами, аеро-, мікро-, мезоландшафтом, а також видовими фронтами, осями та точками накладається на структуру пам'яткоохоронних зон, що дозволяє виявити оптимальну функціонально-планувальну реорганізацію, доцільну локалізацію та ступінь концентрації об'єктів обслуговування замкових комплексів.

Враховуючи отриманий опорний каркас, прогнозується вибір ділянок для нового будівництва в зоні регулювання забудови з урахуванням найцінніших видових точок, що запобігає екрануванню новими спорудами та зеленими насадженнями цінних візуальних видів на замкові комплекси, дозволяючи зберегти зони зорового розкриття об'єктів даного типу, враховуючи траєкторії існуючих чи можливих туристичних маршрутів (згідно транспортної та пішохідної структури поселень).

Слід зазначити, що оскільки, при огляді панорам і силуетів замкових комплексів із далеких відстаней (на рубежі радіусу оптимальної видимості 1000 - 1200 м) зміна візуальних вражень відбувається повільно – найдоцільніше передбачати такий огляд із «рухомих положень» (транспортних засобів). При цьому, створені транспортні та водні туристичні маршрути передбачають загальний огляд не тільки замкових комплексів, але й інших пам'яток культурної спадщини в структурі ландшафту, що в сукупності формують панорами, силуети, види й пейзажі всього поселення. Залежно від передбаченої довжини, тривалість таких туристичних маршрутів є одноденною та багатоденною.

Водночас, при огляді архітектурно-об'ємних особливостей замкових комплексів із внутрішніх просторів поселень, зміна зорових вражень відбувається швидко, тому доцільно передбачати «статичні місця» візуального сприйняття комплексів. Такий більш детальний огляд передусім замкових комплексів, а також окремих пам'яток і внутрішніх просторів історичних поселень – вулиць, площ, ансамблів і т. п. уможливають пішохідні туристичні маршрути, які прокладаються через квартали історичної забудови.

Відповідно до конкретних умов огляду, туристичні маршрути поділяються на радіальні чи кільцеві

Можливості застосування методичного підходу щодо функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів (запропонованого в підпункті 2.2), проілюстровано на прикладі замкових комплексів Івано-Франківської області (підпункти 3.2, 3.3).

Оптимальне розміщення нових функціональних елементів у межах і за межами укріплень і споруд замкових комплексів встановлено на основі результатів проведеного дослідження факторів впливу на функціонально-планувальну реорганізацію об'єктів даного типу (визначених у підпунктах 3.1, 3.2).

За якісними показниками *рівня сприятливості* (ОС – особливо сприятливий; С – сприятливий; НС – несприятливий), автором визначено загальний відсотковий потенціал для подальшого функціонального використання замкових комплексів Івано-Франківщини (табл. 3.15):

- Пнівський (80,3),
- Галицький (76),
- Маріямпільський (69),
- Раковецький (67,7),
- Чернелицький (67,2),
- Рожнятівський і Перегінський (62,5),
- Надвірнянський (62,2).

Отримані кількісні показники рівня сприятливості вказують на те, що при обґрунтуванні функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів необхідно брати до уваги співвідношення між кількісними даними щодо усіх проаналізованих критеріїв.

Таблиця 3.15

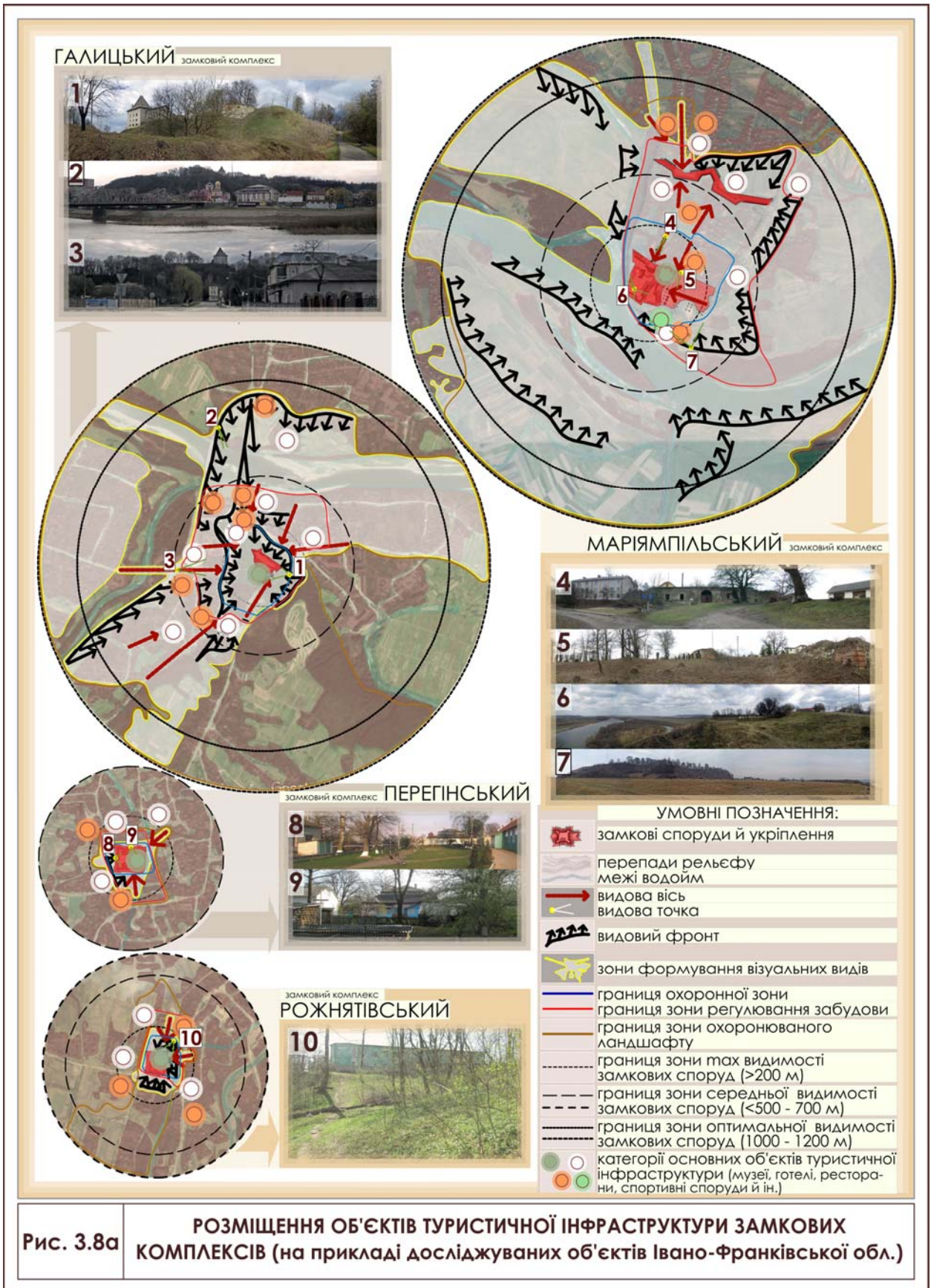
Таблиця 1 – Рівень сприятливості стану замкових комплексів (зк) Івано-Франківської області для їх функціонально-планувальної реорганізації

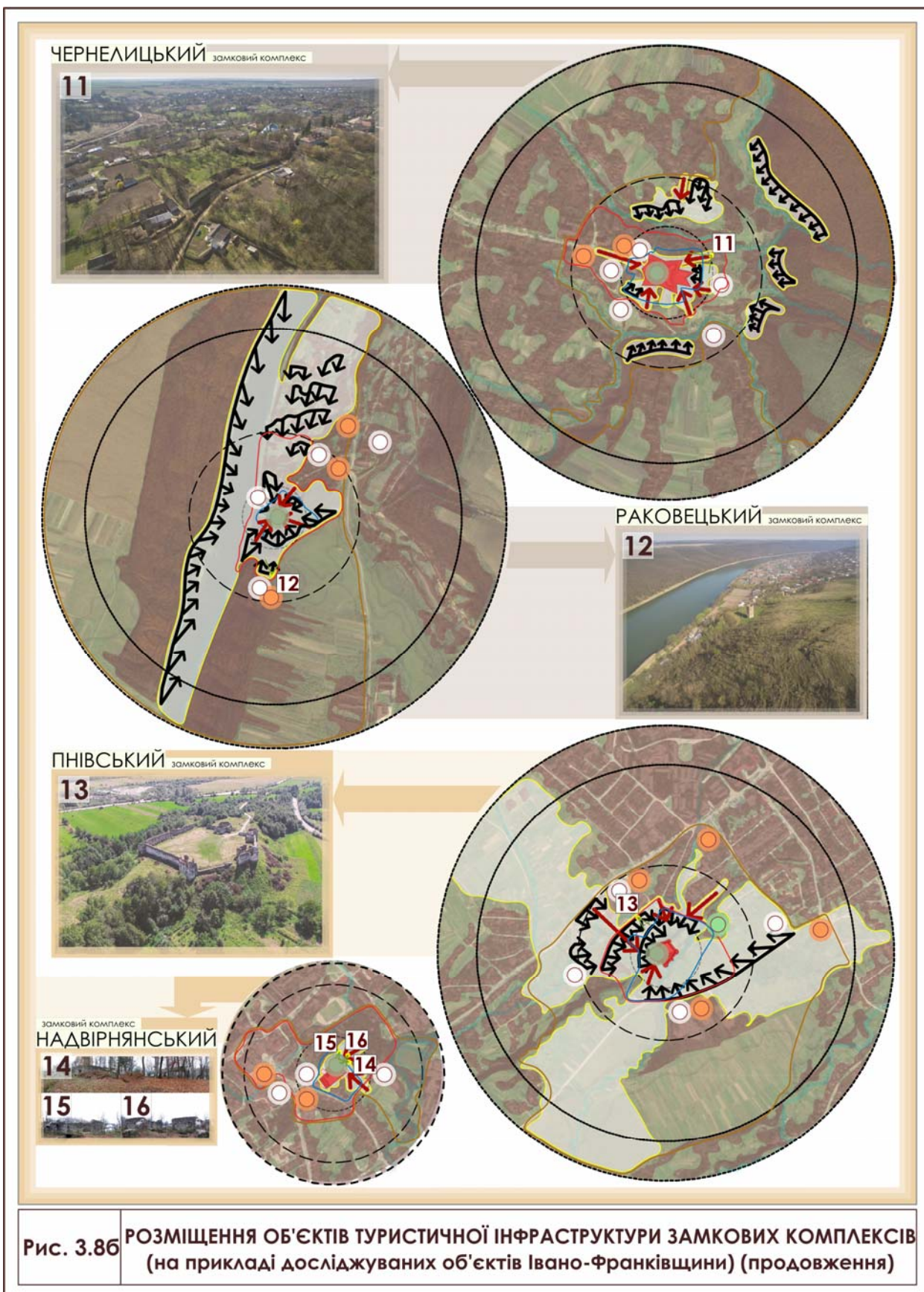
Фактори впливу, що визначають функціонально-планувальну реорганізацію зк		Якісні показники рівня сприятливості зк / адміністративних районів, де розташовані зк								
		Пнівський	Чернелицький	Галицький	Маріямпільський	Раковецький	Рожнятівський	Перегінський	Надвірнянський	
ЗОВНІШНІ	ЕКОНОМІЧНІ	види джерел фінансування заходів збереж. і функц. пристосування зк	державний бюджет			місцевий бюджет			відсутнє	
		форма власності зк	державна							
		рівень розвитку соц.-побут. та турист. інфраструктури адмін. районів, де є зк	ОС	НС	НС	НС	НС	НС	НС	ОС
		рівень сприятливості транспортних комунікацій адмін. районів, де є зк	С	С	С	С	С	НС	НС	С
	рівень сприятливості адміністративних районів за видами наявних туристичних маршрутів поблизу зк	ОС	С	С	С	С	С	С	ОС	
ЗАКОНОДАВЧІ	рівень охорони зк	гарантія державн. та місцев. органами управління дотримання нормативно-правових регламентів щодо охорони зк не виконується								

Продовження таблиці 3.15.а

	демографічні	рівень безробіття адміністративних районів, де є зк	низький	середній						низький
		рівень зайнятого населення, залученого до соц.-побут. та турист. інфраструктури адмін. районів, де є зк	високий	малий						високий
внутрішні	історико-культурні	рівень пізнавальної цінності історичних ареалів на території адміністративних районів, де є зк	С	ОС	ОС	ОС	ОС	НС	НС	С
		рівень унікальності планувально-просторової структури зк	ОС	ОС	ОС	С	НС	НС	С	НС
		рівень пейзажної естетичності території всередині та довкола зк	С	С	ОС	ОС	ОС	С	НС	НС
		рівень художньої цінності видового розкриття зк	ОС	С	ОС	С	ОС	НС	НС	НС
	ландшафтно-кліматичні	рівень сприятливості геоморфології рельєфу, акваторій, пляжів біля зк	НС	НС	С	ОС	ОС	С	С	С
		рівень сприятливості адмін. районів, де є зк, за кількісними показниками природних парків, державних заказників, пам'яток природи, джерел мінеральних вод	ОС	С	С	С	С	ОС	ОС	ОС
	архітектурно-містобудівні	рівень архітектурно-археологічної збереженості укріплень і споруд зк	ОС	ОС	С	С	С	С	С	НС
		ступінь технічного стану збережених укріплень і споруд зк	аварійний	аварійний	задовільний	аварійний	критичний	нормальний	нормальний	критичний
		рівень сприятливості за видами сучасного функц. використання зк	НС	НС	ОС	НС	НС	С	С	НС
		характер архітектурно-планувальної локалізації зк у структурі поселень	за межами	центр. част.	центр. част.	окраїна	окраїна	окраїна	центр. част.	окраїна
		потенціал зк для нового функціонального пристосування, %	80,3	67,2	76	69	67,7	62,5	62,5	62,2

Таким чином, враховуючи необхідність збереження замкових комплексів як цінних об'єктів культурної спадщини, вперше розглянуто об'єднану зональну територію (що включає пам'ятоохоронні зони та зони видового розкриття пам'яток) з лінійною структурою зон концентрації об'єктів обслуговування туристичних маршрутів. При цьому, враховується взаємозв'язок точкової (об'єкти інфраструктури), секторної (зони видового розкриття замкових комплексів) і лінійної (траєкторії туристичних маршрутів) структури (рис. 3.8а, 3.8б).

Висновки до розділу 3

1. Визначено рівень охорони замкових комплексів Івано-Франківської області, що ілюструє не виконання гарантії державними та місцевими органами управління дотримання нормативно-правових регламентів щодо охорони об'єктів даного типу: в зоні охоронюваного ландшафту Пнівського замкового комплексу влаштовано сміттєзвалище; в зоні регулювання забудови Галицького – споруджено будівлі, що порушують візуальний огляд комплексу; в охоронній зоні Раковецького та Чернелицького – зруйновано земляні укріплення, внаслідок зведення житлових будівель; у охоронній зоні Перегінського, Рожнятівського, Маріямпільського – будівництвом житлових, господарських, комерційних, медичних будівель знищено частину замкових укріплень і споруд.
2. Встановлено потенціал інфраструктурного розвитку адміністративних районів, де локалізовані досліджувані замкові комплекси, за ступенем сприятливості для створення та розвитку довкола комплексів туристичних кластерів: особливо сприятливим рівнем володіє Надвірнянський р-н (завдяки гірськолижним курортам у с. Поляниця («Буковель»), смт. Ворохта, с. Яблуниця, м. Яремче, санаторію «Карпати» й ін. з інфраструктурою, що постійно прогресує); несприятливим – Галицький, Городенківський, Рожнятівський (через малу кількість оздоровчих і рекреаційних закладів).
3. Визначено ступінь сприятливості кліматичних і ландшафтних умов для туризму на території адміністративних районів Івано-Франківської області, де розміщений об'єкт дослідження. Особливо сприятливим рівнем кліматичних умов характеризуються всі райони – в літній період; сприятливим – протягом зимового періоду. Всіх досліджуваних районів володіють ландшафтними умовами сприятливого рівня придатності для туристичного розвитку.
4. Встановлено рівень сприятливості транспортної інфраструктури даних районів за показниками щільності шляхів сполучення (км/км²), що характеризується такими показниками: для Городенківського, Галицького, Надвірнянського – сприятливий (0,2 - 0,28); для Рожнятівського – несприятливий (0,12).
5. Визначено рівень оптимальності існуючих туристичних маршрутів, які проходять через території адміністративних районів Івано-Франківщини, де

розташовані досліджувані замкові комплекси: особливо сприятливий – для Надвірнянського р-ну (внаслідок існування всіх видів маршрутів – автомобільний / автобусний, залізничний, водний, кінний, велосипедний, лижний, пішохідний); сприятливий – для Галицького, Городенківського, Рожнятівського;

6. Встановлено відсоткові показники рівня безробіття та зайнятого населення, залученого до соціально-побутової та туристичної інфраструктури в районах розміщення досліджуваних замкових комплексів, на основі статистичних даних Головного управління статистики Івано-Франківської ОДА: найбільший відсоток зайнятих у Надвірнянському р-ні – 11,4; в Городенківському, Галицькому, Рожнятівському – відсотковий показник зайнятих – у межах 0,2 - 0,48, що в порівнянні з показниками рівня безробіття (1,2 - 1,5) створює перспективи розвитку сфери обслуговування.

7. Визначено рівень пізнавальної цінності історичних ареалів на території адміністративних районів, де знаходяться замкові комплекси, та, відповідно, потенціал інвестиційної привабливості для розвитку пізнавального й культурного туризму з доцільністю створення нових туристичних маршрутів: унікальний – для Галицького району області; високоатрактивний – для Надвірнянського; середньоатрактивний – для Городенківського; малоатрактивний – для Рожнятівського.

8. Встановлено рівень унікальності планувально-просторової структури замкових комплексів, який у відсотках складає: для Галицького, Пнівського, Маріямпільського, Чернелицького, Раковецького – 68; 65,6; 63,2; 50,3; 40 відповідно; для Рожнятівського, Надвірнянського, Перегінського – 12; 11; 10.

9. Визначено відсоткові показники рівня пейзажної естетичності для Маріямпільського та Галицького замкових комплексів, які дорівнюють 91 і 89; для Раковецького, Чернелицького, Пнівського, Рожнятівського – 84; 79; 74; 67; для Надвірнянського та Перегінського – 33.

10. Встановлено рівень художньої цінності видового розкриття об'єкта дослідження на основі секторів найкращої видимості (в межах зон оптимального та граничного візуального сприйняття). Розглянуті візуальні види для замкових комплексів належать до таких категорій художньо-естетичної цінності: I – Галицький, Пнівський, Раковецький; II – IV –

Чернелицький; II – V – Маріямпільський; III – V – Рожнятівський; IV – V – Перегінський.

11. Визначено рівень архітектурно-археологічної збереженості досліджуваних замкових комплексів (за рахунок визначення цілісності замкових укріплень і споруд) у межах від 9 до 77%: мінімальний (III категорія) – в Надвірнянського (внаслідок втрати 91% планувально-просторової структури); високий (I категорія) – в Пнівського та Чернелицького (77% і 72% відповідно).

12. Встановлено рівень технічного стану збережених укріплень і споруд у відсотках: нормальний – для Рожнятівського, Перегінського (82; 80); задовільний Галицького – для (67); аварійний – для Чернелицького, Пнівського; для Маріямпільського (27; 25; 12); критичний – для Надвірнянського, Раковецького (6; 9).

13. Визначено рівень сприятливості експлуатації замкових комплексів: особливо сприятливий – для Галицького (входить до Національного заповідника «Давній Галич»); сприятливий – для Рожнятівського, Перегінського (деякі замкові споруди пристосовані під адміністративні та житлово-побутові функції); несприятливий – для Маріямпільського, Надвірнянського, Пнівського, Чернелицького, Раковецького (відсутність пристосування сприяє подальшому руйнуванню).

14. Встановлено характер архітектурно-планувальної локалізації замкових комплексів в структурі поселень: центральна частина (Галицький, Чернелицький, Перегінський, Маріямпільський, Надвірнянський), окраїна (Раковецький, Рожнятівський), за межами – Пнівський.

15. На основі вищеперелічених показників, визначених для кожного з проаналізованих факторів, автором обґрунтовано комплексну рейтингову оцінку рівня сприятливості стану замкових комплексів Івано-Франківської області для їх функціонально-планувальної реорганізації. Визначено загальний відсотковий потенціал для подальшого функціонального використання досліджуваних замкових комплексів: Пнівський (80,3), Галицький (76), Маріямпільський (69), Раковецький (67,7), Чернелицький (67,2), Рожнятівський і Перегінський (62,5), Надвірнянський (62,2).